

KWALITEIT VAN DE ARBEID

Hoofdstuk 17

Dirk Malfait

In 2001 kreeg het thema kwaliteit van de arbeid nadrukkelijk beleidsaandacht, zowel op Vlaams, Belgisch als op Europees niveau. Plannen werden gesmeed om het brede spectrum van kwaliteit van het werk meetbaar te maken.

De Vlaamse gegevens van een Europees onderzoek naar kwaliteit van de arbeid (ESWC) lichten reeds een tip van de sluier op. In Vlaanderen ligt het aandeel loontrekkenden dat in ongunstige arbeidsomstandigheden werkt (lawaaï, hitte, stof, pijnlijke houdingen,...) beneden het Europees gemiddelde. Ook wat betreft de werkdruk, de meeste jobkenmerken en werkstress scoort Vlaanderen gunstiger dan gemiddeld in Europa. Anderzijds zijn er iets meer Vlaamse werknemers dan gemiddeld die een gebrek aan autonomie voor bepaalde aspecten van de job hebben.

Voor heel wat aspecten van kwaliteit van de arbeid zijn er uitgesproken verbanden met arbeidstevredenheid en het rapporteren van werkstress. Werknemers die bijvoorbeeld in pijnlijke posities werken geven meer aan dat werkstress hun gezondheid aantast, dan mensen die niet in pijnlijke posities werken. Er zijn meer werknemers zonder autonomie inzake werktempo die ontevreden zijn dan zij met autonomie. Opmerkelijk is dat er weinig verschillen bestaan tussen de Vlaamse mannen en vrouwen. Het meest uitgesproken zijn de verschillen inzake arbeidsomstandigheden en bepaalde jobkenmerken.

In dit hoofdstuk introduceren we een nieuwe indicator, de precariseringsgraad, dit is het aandeel Vlaamse loontrekkenden dat werkzaam is in preciaire arbeidstijdregelingen, d.i. onvrijwillig deeltijds werkend, en/of onvrijwillig in een tijdelijk contract, en/of in sociaal-, en/of in fysiek belastende arbeidstijdregelingen. Anno 2001 gaat het om bijna één op drie Vlaamse loontrekkenden. Vrouwen, jongeren en laaggeschoolden hebben het grootste risico om werkzaam te zijn in ongunstige arbeidstijdregelingen.

1 *Achtergrond en situering*

In 2001 werd er in Vlaanderen, België en Europa heel wat beleidsaandacht geschonken aan 'kwaliteit van de arbeid' (kwaliteit van het werk, werkbaarheid). Het 'Pact van Vilvoorde' wijst op het belang van werkbaarheid voor de verhoging van de werkzaamheidsgraad.¹ Sinds het Belgisch voorzitterschap van de EU is het begrip kwaliteit van de arbeid/werk tevens verankerd in het Europese werkgelegenheidsdiscours.²

Handelen is weten en weten is meten, zodat indicatoren zich opdringen. Vlaanderen is niet overhaast te werk gegaan en heeft de haalbaarheid van een monitoringsinstrument betreffende de werkbaarheidsgraad laten onderzoeken. Het onderzoek concludeert dat geen enkele bestaande (Vlaamse/Belgische) bron beantwoordt aan de vooropgestelde criteria van representativiteit, accuraatheid en breed-spectrum invulling van 'werkbaarheid', zodat een nulmeting zich opdringt (Van Ruysseveldt e.a., 2002, p.47-51). Op Europees/Belgisch niveau is men sneller gegaan. Op de top van Laken (december 2001) werd een reeks indicatoren ontwikkeld die de (voortgang van) 'kwaliteit van het werk' kwantificeerbaar maakt in de diverse lidstaten. Deze indicatoren werden gestructureerd rond tien kwaliteitsdimensies die door Europa worden naar voren geschoven (Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 2002, p.11). Doch zowel de selectie van de sleutelindicatoren, als de bronnen die nodig zijn om de indicatoren te stofferen roepen heel wat vragen en bedenkingen op (Malfait, 2001a; Pochet, 2001; Van Wichelen, 2001).

Kunnen we dan vooralsnog geen relevante uitspraken doen over de werkbaarheid/kwaliteit van de arbeid in Vlaanderen? In dit hoofdstuk presenteren we in primeur de gegevens (2000) voor Vlaanderen uit de European Survey on Working Conditions (European Foundation, 2001). Voorts introduceren we de precariseringsgraad, die het aandeel Vlaamse loontrekkenden aangeeft dat in een preciaire arbeidstijdregeling werkt.

1 Met de 21 doelstellingen voor de 21ste eeuw leggen de Vlaamse overheid en de Vlaamse sociale partners een aantal beleidsdoelstellingen vast die ze tegen 2010 willen realiseren. 'Dankzij een verhoging van de kwaliteit van de arbeid, de kwaliteit van de arbeidsorganisatie en de kwaliteit van de loopbaan is in 2010 werkzaam worden en blijven voor iedereen aantrekkelijk. In 2010 ligt de werkbaarheidsgraad substantieel hoger (doelstelling 4)' (Pact van Vilvoorde).

2 Op de top van Laken (december 2001) werd de kwaliteit van de arbeid als (horizontale) doelstelling in de Europese werkgelegenheidsstrategie opgenomen.

2 Foto van de kwaliteit van de arbeid in Vlaanderen

In het vorige Jaarboek beschreven we voor Vlaanderen een reeks aspecten van ‘kwaliteit van de arbeid’ op basis van het VBBA-bestand van de NOVA. Daarnaast beschreven we de kwaliteit van de arbeid in België aan de hand van de European Survey on Working Conditions (ESWC) (Malfait en Notelaers, 2001, p.191-196). De ESWC werd afgenomen in 2000, waarbij 21 500 werkenden uit de EU werden bevraagd (European Foundation, 2001). In dit hoofdstuk worden de gegevens van de ESWC voor het eerst uitgesplitst voor Vlaanderen, waarbij enkel de loontrekkenden worden weerhouden (n=731).³

2.1 ■ ■ Arbeidsomstandigheden

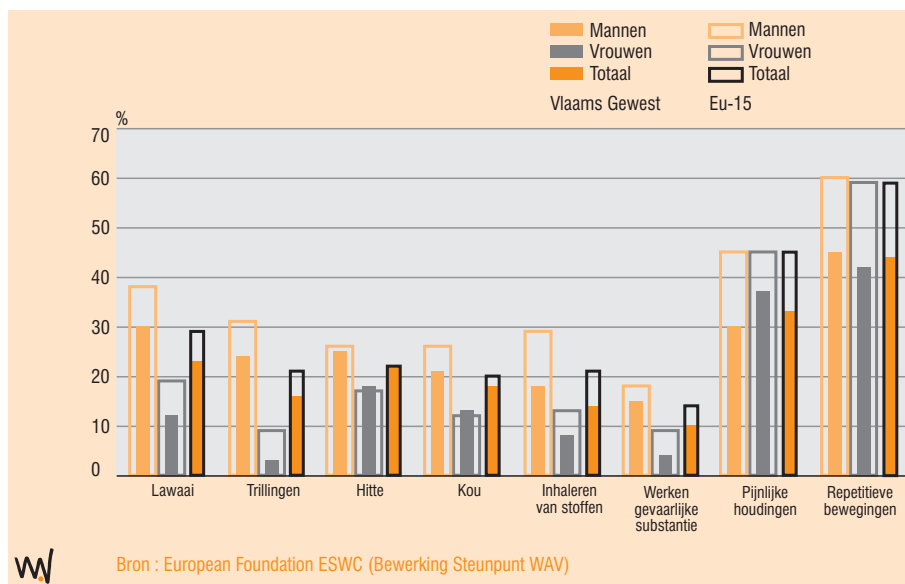
Figuur 17.1 toont dat ongeveer één op vijf loontrekkende Vlamingen werkt in een job waarin ze blootgesteld zijn aan lawaai (23%), hitte (22%) of kou (18%).⁴ Voor andere *fysieke arbeidsomstandigheden* zoals trillingen en het inhaleren van gevaarlijke stoffen gaat het om respectievelijk 16% en 14% van de loontrekkende Vlamingen. Het aandeel werknemers dat te maken heeft met ongunstige *ergonomische arbeidsomstandigheden* ligt nog hoger: 44% geeft aan dat zijn/haar job repetitieve bewegingen omvat en 33% werkt in pijnlijke houdingen.

Voor heel wat werknemers is de blootstelling aan de meeste van deze ongunstige arbeidsomstandigheden eerder regel dan uitzondering. Vier op tien werknemers die op het werk te maken hebben met lawaai, hitte, inhaleren van stoffen en werken met gevaarlijke substantie geeft aan dat dit minstens drievierde van de werktijd voorkomt. Dit aandeel loopt zelfs op tot 58% en 66% bij werknemers die respectievelijk geconfronteerd worden met trillingen en het uitvoeren van repetitieve bewegingen.⁵

-
- 3 Het opsplitsen van de diverse aspecten van kwaliteit van de arbeid voor Vlaanderen naar meerdere persoonskenmerken of bedrijfskenmerken (bv sector) is niet mogelijk gezien de steekproefgrootte. Vandaar dat in dit hoofdstuk enkel die kruisingen worden weerhouden die statistisch betrouwbaar zijn. Voor de methodologische achtergrond bij dit hoofdstuk verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks ‘De arbeidsmarkt in Vlaanderen’, jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage.
 - 4 Voor een overzicht van gedetailleerd cijfermateriaal dat gebruikt wordt in dit hoofdstuk verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks ‘De arbeidsmarkt in Vlaanderen’, jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage.
 - 5 Ter illustratie: 26% van de werknemers die aangeven dat men tijdens het werk blootgesteld is aan trillingen zegt dat dit de ganse werktijd voorkomt, 18% dat dit bijna altijd voorkomt en 13% dat dit driekwart van de tijd voorkomt. Voor werknemers waarvan de job repetitieve bewegingen omvat geeft 28% altijd, 27% bijna altijd en 11% driekwart van de tijd aan.

Figuur 17.1

Aandeel loontrekkenden dat aangeeft te werken in onderstaande arbeidsomstandigheden volgens geslacht (Vlaams Gewest, EU-15; 2000)

Er zijn significant meer Vlaamse werknemers ontevreden in hun job wanneer ze werken in hitte, in koude, in pijnlijke posities en repetitieve bewegingen, dan wanneer ze dit niet doen. Vlaamse werknemers die aangeven in pijnlijke posities te werken, geven tevens significant meer aan dat werkstress hun gezondheid aantast (34% tegenover 20% wanneer ze niet in pijnlijke posities werken).

Mannen worden meer met de meeste vormen van ongunstige arbeidsomstandigheden geconfronteerd dan vrouwen. Mannen werken meer in de secundaire sector dan vrouwen en bovenstaande ongunstige arbeidsomstandigheden zijn meer karakteristiek voor de industrie dan voor de dienstensectoren. Toch zijn er meer Vlaamse vrouwen die aangeven dat hun job het werken in pijnlijke houdingen omvat dan Vlaamse mannen.

In Vlaanderen ligt het aandeel werkenden dat in deze precare arbeidsomstandigheden werkt lager dan gemiddeld in Europa. Het verschil met Europa is het grootst bij de mannen.

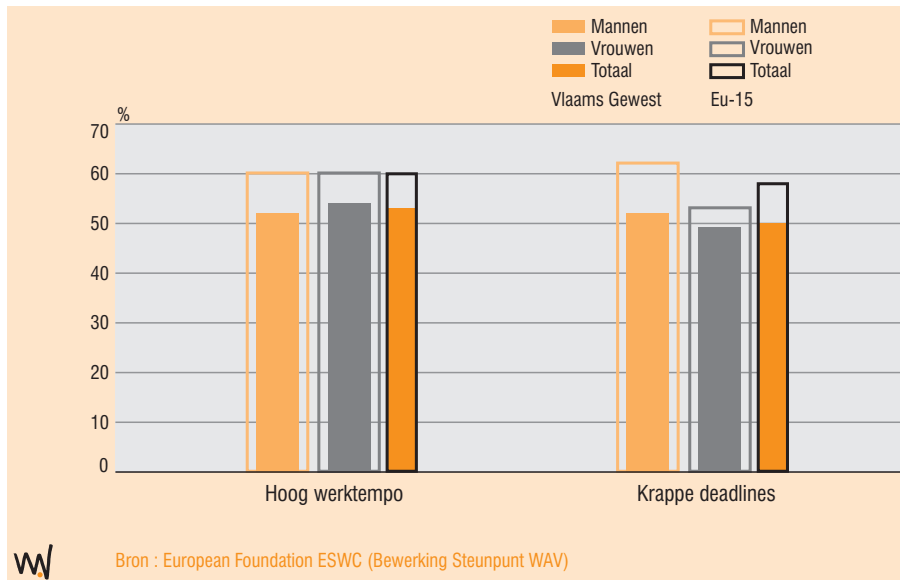
2.2 Arbeidsinhoud

Werkdruk

Figuur 17.2 illustreert dat meer dan de helft van de Vlaamse loontrekkenden aangeeft dat zijn/haar job het werken met te krappe deadlines en een hoog werktempo omvat. Dit is merkkelijk minder dan gemiddeld in Europa. Van de werknemers die met krappe deadlines en een hoog werktempo geconfronteerd worden geeft respectievelijk 55% en 47% aan dat dit minstens drievierde van de werktijd voorkomt.⁶

Figuur 17.2

Aandeel loontrekkenden dat aangeeft dat de job een hoge werkdruk omvat volgens geslacht (Vlaams Gewest, EU-15; 2000)

Opmerkelijk is dat er nauwelijks verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. Ook tussen werkdruk en arbeidstevredenheid is er geen significant verband vast te stellen. Vlaamse loontrekkenden die echter actief zijn in een job waarin aan een hoog werktempo wordt gewerkt, rapporteren bijna dubbel zoveel werkstress (31%) dan wanneer dit niet voorkomt in de job (16%).

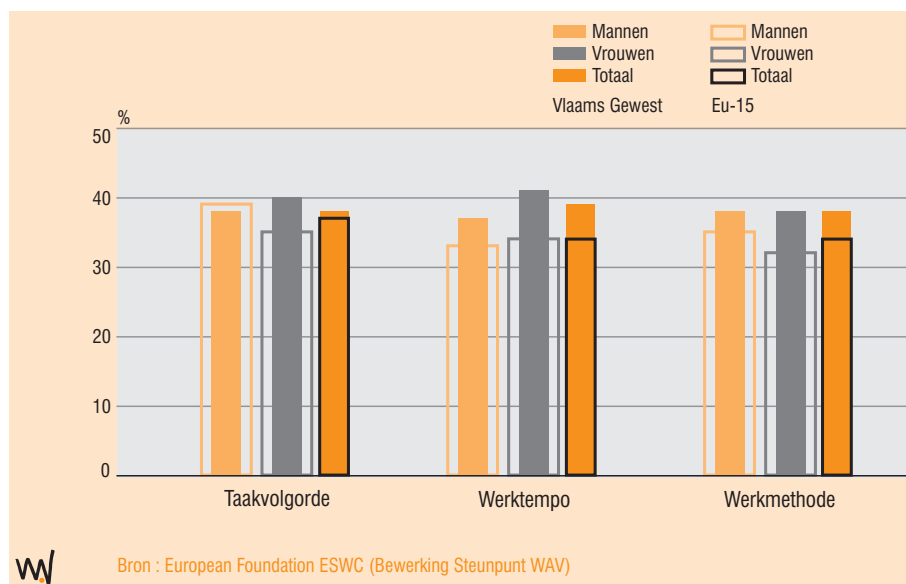
⁶ 20% van de werknemers die aangeeft dat het werk te krappe deadlines omvat zegt dat dit de ganse werktijd voorkomt, 20% dat dit bijna altijd voorkomt en 15% dat dit driekwart van de tijd voorkomt. Voor werknemers waarvan de job een hoog werktempo omvat geeft 15% altijd, 16% bijna altijd en 15% driekwart van de tijd aan.

Autonomie

Uit figuur 17.3 blijkt dat bijna vier op tien Vlaamse werknemers geen autonomie heeft inzake de taakvolgorde, het werktempo en de werkmethode. Dit ligt iets hoger dan gemiddeld in Europa. Tussen mannen en vrouwen zijn er ook hier nauwelijks verschillen. Er is echter wel een significante correlatie tussen het hebben van autonomie inzake het werktempo en arbeidstevredenheid. Vlaamse loontrekkenden die beschikken over zelfstandigheid inzake werktempo zijn significant meer tevreden in hun job dan werknemers zonder autonomie.

Figuur 17.3

Aandeel loontrekkenden dat aangeeft geen autonomie te hebben inzake taakvolgorde, werktempo en werkmethode naar geslacht (Vlaams Gewest, EU-15; 2000)

Jobkenmerken

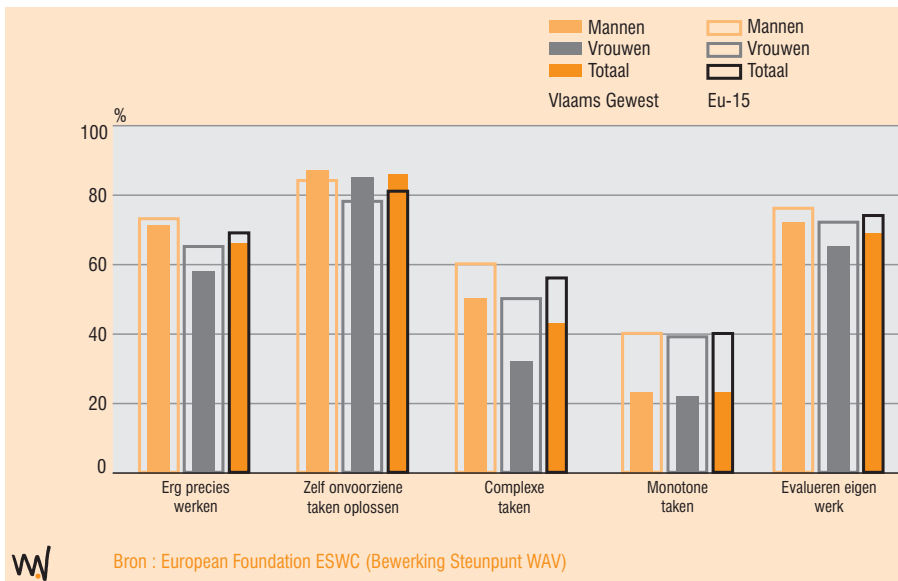
In figuur 17.4 wordt vastgesteld dat bijna zeven op tien Vlaamse loontrekkenden aangeeft dat zijn/haar job 'erg precies werken vereist' en 'het evalueren van het eigen werk' impliceert. Bijna negen op tien werkenden 'lost zelf onvoorziene problemen op' en 43% zegt dat zijn/haar job 'complexe taken' omvat. Een minderheid (23%) geeft aan dat zijn/haar job 'monotone taken' omvat. De Vlaamse cijfers qua jobkenmerken liggen min of meer in de lijn van de Europese gemiddelden, behalve voor 'monotone' taken, waarvan op Europees ni-

veau meer werknemers (40% tegenover 23% in Vlaanderen) aangeven dat dit de job karakteriseert.

Kortom, de meerderheid van de Vlaamse loontrekkende beoordeelt zijn/haar job als 'moeilijk, afwisselend en volledig', d.i. 'gunstig' in termen van kwaliteit van de arbeid. Ruim 7% van de Vlaamse loontrekkenden oordeelt dat de jobeisen te hoog zijn in vergelijking met de eigen vaardigheden en 6% vindt zichzelf 'overgekwalificeerd' voor de job die hij/zij doet.

Figuur 17.4

Aandeel loontrekkenden dat aangeeft dat zijn/haar job volgende kenmerken vertoont naar geslacht (Vlaams Gewest, EU-15; 2000)

Significant meer Vlaamse mannen dan vrouwen geven aan dat ze in hun job 'erg precies moeten werken' en dat hun job 'complexe taken' omvat. Ook het aandeel mannen dat aangeeft dat hun job 'het evalueren van het eigen werk' impliceert, ligt hoger dan bij vrouwen. Werken mannen meer in leidinggevende functies en komen bovenstaande jobkenmerken meer voor in leidinggevende functies?

Eén op vier van de Vlaamse mannen geeft aan dat hij een formeel leidinggevende functie bekleedt, terwijl dit bij de vrouwen slechts één op tien is. Verder zien we dat in acht op tien van de gevallen de rechtstreekse 'chef' een man is. 7% van de Vlaamse mannen heeft een vrouwelijke chef, 63% van de Vlaamse vrouwen heeft een mannelijke chef. Leidinggeven-

den geven meer dan niet-leidinggevenden aan 'precies te werken', het 'eigen werk kwalitatief te beoordelen', 'zelf onvoorziene problemen op te lossen' en 'complexe taken' te hebben.

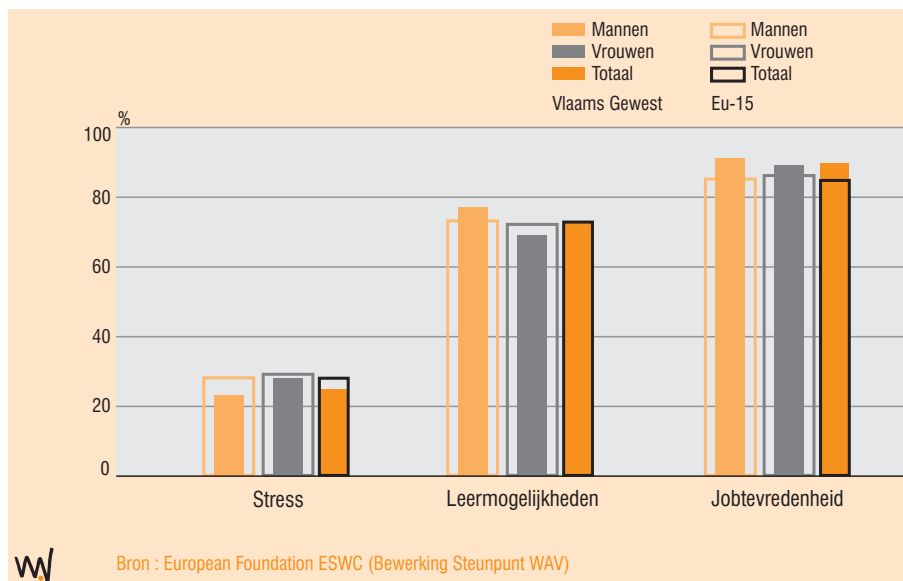
Vlaamse werknemers waarvan de job geen 'monotone taken' omvat zijn significant meer tevreden (94%), dan zij die wel werken met 'monotone taken' (77%). Tevens is er een sterk verband tussen het voorkomen van 'complexe taken' in een job en het vermelden dat werkstress de gezondheid aantast.

2.3 ■ ■ Beoordeling arbeidssituatie

Figuur 17.5 toont dat bijna driekwart van de Vlaamse loontrekkenden zegt dat zijn/haar job het leren van nieuwe dingen omvat, wat overeenstemt met het Europees gemiddelde.

Figuur 17.5

Aandeel loontrekkenden dat aangeeft te maken te hebben met werkstress en leermogelijkheden en de algemene jobtevredenheid naar geslacht (Vlaams Gewest, EU-15; 2000)

Een kwart van de Vlaamse loontrekkenden geeft aan dat stress op het werk hun gezondheid aantast. Gemiddeld is dit iets lager dan in Europa (28%). In Vlaanderen zijn er iets meer vrouwen dan mannen die werkstress rapporteren. Er bestaat een significant verband tussen

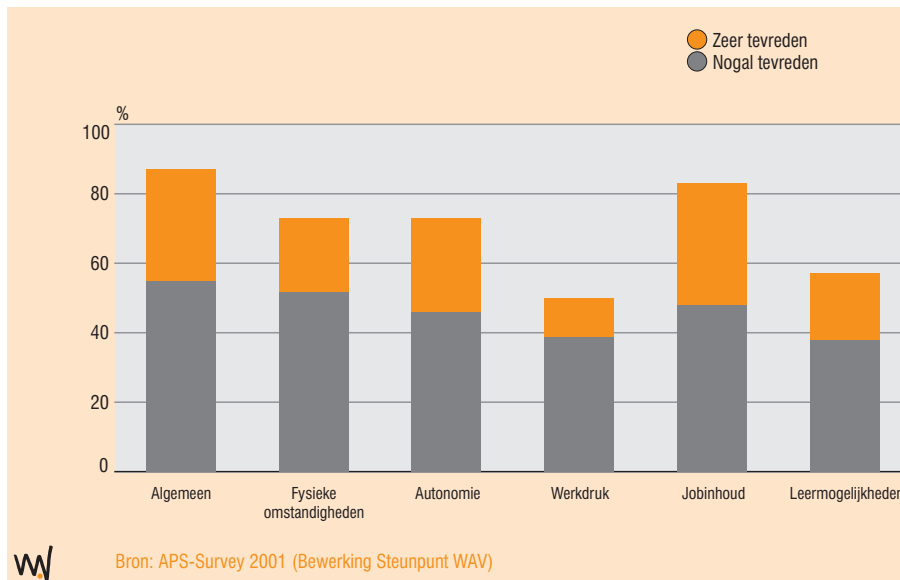
het rapporteren van stress en arbeids(on)tevredenheid. Vlamingen die aangeven dat werkstress leidt tot gezondheidsproblemen zijn tevens meer ontevreden in de job.

Negen op tien van de werkende Vlaamse mannen en vrouwen geeft aan nogal (52%) tot zeer tevreden (38%) te zijn in zijn/haar job. Dit is een fractie hoger dan gemiddeld in Europa. Dit aandeel komt min of meer overeen met de algemene arbeidstevredenheid van de Vlaamse loontrekkenden zoals vastgesteld in de APS-enquête van 2001 (figuur 17.6).

Deze figuur detailleert de arbeidstevredenheid van de Vlaamse loontrekkenden naar diverse aspecten van de job, zodat een meer verfijnd beeld ontstaat (Ministerie Vlaamse Gemeenschap, 2002b p.14-15). Opvallend is dat de tevredenheid daalt, vooral het aandeel zeer tevreden, als gepeild wordt naar specifieke aspecten van de arbeidssituatie. Enkel de tevredenheid over de jobinhoud blijft hoge toppen scheren. Het meest in het oog springend is dat slechts de helft van de Vlaamse loontrekkenden aangeeft dat hij/zij zeer tot nogal tevreden is inzake de werkdruk (slechts 11% is zeer tevreden).

Figuur 17.6

Aandeel loontrekkenden dat aangeeft zeer en nogal tevreden te zijn aangaande diverse aspecten van de arbeidssituatie (Vlaams Gewest; 2001)

Hfdst. 18 🗣️ In het volgende hoofdstuk wordt voor België het verband nagegaan tussen ziekteverzuim (aantal dagen) en een reeks aspecten van kwaliteit van de arbeid. Er wordt o.m. aangetoond dat werknemers die erg ontevreden zijn en die in ongunstige arbeidsomstandigheden werken opmerkelijk meer afwezig zijn wegens ziekte. Omgekeerd zijn werknemers waarvan de job moeilijke taken inhoudt (zelf onvoorziene problemen moeten oplossen) en die de kwaliteit van hun werk zelf moeten controleren opmerkelijk minder afwezig wegens ziekte.

3 De precariseringsgraad

Hfdst. 22 🗣️ We haalden reeds aan dat er in Vlaanderen vooralsnog geen enkele gegevensbron is die tegelijkertijd representatief, accuraat en een brede spectrum-dekking heeft. De hoger beschreven ESWC komt nog het dichtst in de buurt van deze criteria maar heeft het nadeel dat ze slechts vijfjaarlijks wordt afgenomen. Voor specifieke aspecten van kwaliteit van de arbeid zijn er wel andere interessante bronnen. Aangaande arbeidstevredenheid in Vlaanderen verwijzen we naar de hoger aangehaalde APS-enquête. Maar ook in de EAK zitten heel wat bruikbare gegevens, vooral met betrekking tot de *arbeidstijdregeling*.⁷

Tabel 17.1 geeft vier vormen van preciaire arbeidstijdregeling en een samenvattende graad die het aandeel loontrekkenden weergeeft dat geconfronteerd wordt met één of meerdere vormen van preciaire arbeidstijdregeling, de *precariseringsgraad*.

Van alle Vlaamse loontrekkenden verricht 2,8% expliciet *onvrijwillig deeltijdarbeid*. Dit aandeel loopt op tot 14% van alle deeltijds werkenden.⁸ Vrouwen, jongeren en laaggeschoolden worden het meest geconfronteerd met onvrijwillige deeltijdarbeid. Opvallend is dat het aandeel loontrekkenden dat deeltijds werkt omwille van het niet vinden van een voltijdse job dubbel zo hoog ligt in het Brussels (6,1%) en het Waals Gewest (6,2%) als in Vlaanderen.

Van alle Vlaamse loontrekkenden werkt 5,8% *onvrijwillig met een tijdelijk contract*, aangezien hij/zij geen 'vast' werk kon vinden. Van al de Vlamingen met een tijdelijk contract doet 80%

7 Deze hebben het voordeel dat ze jaar-op-jaar te vergelijken zijn en dat de gegevens van Vlaanderen kunnen vergeleken worden met de andere Belgische gewesten en met de overige Europese lidstaten.

8 Naast de 14% van de deeltijders die expliciet *onvrijwillig deeltijds werken*, wenst 11% geen voltijdse baan, 29,8% werkt deeltijds omdat ze de *zorg van de eigen kinderen* op zich neemt, 26,2% omwille van andere *persoonlijke en familiale redenen* en 19% om *andere redenen* (o.m. arbeidsongeschiktheid, deeltijds werken/leren, andere deeltijdse job).

dit bij gebrek aan een vast contract, twee op tien omdat men geen vast werk wenst. Ook hier zijn er meer vrouwen dan mannen die een tijdelijke job aanvaarden in afwachting van een 'vaste' job. Het meest uitgesproken vinden we dit terug bij de jongeren: bijna één op vijf van de Vlaamse loontrekkenden onder de 25 jaar die in een tijdelijk contract werkt, heeft dit aanvaard omdat hij/zij geen vast werk vond.⁹ Naar onderwijsniveau zien we weinig verschillen, enkel dat hooggeschoolden iets meer onvrijwillig tijdelijke arbeid verrichten dan lagergeschoolden. In Wallonië zijn er meer loontrekkenden in een tijdelijk contract die liever een vast contract wensen, dan in Vlaanderen.

Tabel 17.1

Aandeel loontrekkenden werkzaam in onvrijwillige deeltijdarbeid, onvrijwillig tijdelijke arbeid, sociaal belastende arbeidstijdregeling, fysiek belastende arbeidstijdregeling, precariseringsgraad naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau (Vlaams Gewest, België; 2001)

	Onvrijwillige deeltijdarbeid (%)	Onvrijwillig tijdelijke arbeid (%)	Sociaal belastende arbeidstijdregeling (%)	Fysiek belastende arbeidstijdregeling (%)	Precariseringsgraad (%)
Man	0,7	3,8	14,5	14,9	30,7
Vrouw	5,4	8,3	18,1	8,6	34,2
<25 jaar	5,7	19,1	20,8	15,9	49,2
25-39 jaar	2,4	5,6	16,0	12,7	32,6
40-49 jaar	2,5	3,0	15,4	11,7	29,5
50-64 jaar	2,2	1,5	13,9	8,6	23,9
Laaggeschoold	3,9	5,7	17,3	16,4	37,5
Middengeschoold	2,8	5,3	16,8	14,7	35,1
Hooggeschoold	1,8	6,3	14,2	5,7	24,6
Vlaams Gewest	2,8	5,8	16,1	12,2	32,3
Brussels Gewest	6,1	6,1	17,9	6,7	30,4
Waals Gewest	6,2	7,7	15,6	10,5	33,0
België	4,1	6,4	16,1	11,2	32,2

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Van alle Vlaamse loontrekkenden werkt 16% in een *sociaal belastende arbeidstijdregeling*, d.i. hetzij 's avonds (19-23 uur), hetzij in het weekend,¹⁰ hetzij in een flexibel (door de werkgever opgelegd) uurrooster. Vrouwen werken meer in sociaal belastende arbeidstijden dan mannen, jongeren meer dan ouderen en laaggeschoolden meer dan hooggeschoolden.

9 Wanneer de studenten niet worden meegerekend in deze leeftijdscategorie ligt het aandeel onvrijwillig tijdelijke contracten nog iets hoger, 19,5%.

10 Het betreft hier enkel avondwerk, zaterdagwerk en zondagwerk dat hetzij altijd, hetzij meer dan de helft van de referentiemaand voorkomt. Wanneer dit minder voorkomt wordt dit niet weerhouden als sociaal belastende arbeidstijdregeling.

Van alle Vlaamse loontrekkenden werkt 12% in een *fysiek belastende uurregeling*, d.i. hetzij in een ploegensysteem, hetzij 's nachts (23-5 uur).¹¹ Mannen werken opvallend meer dan vrouwen in arbeidstijdregelingen die fysiek belastend kunnen zijn. Grote verschillen zijn er tevens naar onderwijsniveau met bijna drie maal meer laaggeschoolden in fysiek belastende arbeidstijdregelingen dan hooggeschoolden. Hoe jonger, hoe meer werkzaam in deze preciaire arbeidstijdregeling: 15,9% van de min 25-jarigen tegenover 8,6% van vijftigplussers. Brusselse loontrekkenden worden opvallend minder geconfronteerd met nacht en/of ploegenarbeid dan Vlaamse of Waalse loontrekkenden.

Samenvattend kunnen we stellen dat bijna één op drie Vlaamse loontrekkenden werkzaam is in een of andere preciaire arbeidstijdregeling. Deze *precariseringsgraad* is iets hoger bij vrouwen dan bij mannen. De verschillen naar leeftijd en onderwijsniveau springen meer in het oog. Hoe jonger, hoe groter het risico te worden geconfronteerd met ongunstige arbeidstijdregelingen: net niet de helft van de Vlaamse werkenden jonger dan 25 jaar heeft hiermee te maken, terwijl dit bij de 50- tot 64-jarigen minder dan een kwart bedraagt. Ook laag- en middengeschoolden werken meer in preciaire arbeidstijdregelingen dan hooggeschoolden. In Brussel ligt de precariseringsgraad net beneden het Vlaamse gemiddelde, in Wallonië net erboven.

Cijferbijlage: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage

Methodologie: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage

11 Het gaat hier om arbeidstijdregelingen die sociaal en fysiek belastend *kunnen zijn*. Bovendien is het onderscheid tussen sociaal belastend en fysiek belastend enigszins arbitrair en spreekt het voor zich dat nachtarbeid tevens sociaal belastend kan zijn.